

ЗА ПРЕДЦИТЕ НА ШУМЕНСКИТЕ АРМЕНСКИ САМОДЕЙЦИ

Тодорка Малчева

FOR THE ANCESTORS OF ARMENIAN SINGERS AND DANCERS IN SHUMEN

Todorka Malcheva

ABSTRACT: The settlement and presence of many Armenian singers and dancers in Shumen is a result of the processes of migration, known from history. In the following resume the settlement of Armenians in Shumen is being studied. The stages of their and their ancestors' migration in the past are revealed.

KEYWORDS: Armenian singers and dancers in Shumen, migration to Shumen.

Изследването е финансирано по проект № РД-08-83/03.02.2017 г. от параграф на фонд „Научни изследвания“ на ШУ „Епископ Константин Преславски“.

През изминалия ХХ век в гр. Шумен функционира Ансамбъл за арменски песни и танци към Арменския културен дом – днес читалище „Уилям Сароян 2016“. Споменаването на тази художествено-творческа формация не е случайно. Нейната многочисленост, множество награди, почти неспирни изяви в страната и чужбина я окачествяват като един от изявените ансамбли за песни и танци сред етническите малцинства в България. Всичко това се отдава на огнения ентузиазъм на самодейците, както и на амбицията и професионализма на неговите ръководители [2].

И днес частица от ансамбъла продължава да твори и да гори със силния плам на участниците от миналото. Това е смесеният арменски хор „Гърунг“ към читалището. Съставът запазва своето постоянно присъствие на изпълнителската сцена. Нещо повече – към днешна дата това е единствената хорова формация на диаспората в България, която пресъздава арменското певческо изкуство и по този начин го увековечава за идните поколения – българи, арменци и всички, живеещи на територията на страната. Това извисява неговата значимост и окачествява дейността му като завидна и престижна.

Проучвайки дейността на състава, вниманието бе провокирано от историческите моменти в живота на арменския етнос от Шумен. Във връзка с това изследването бе насочено към историята на шуменските арменци и по-точно – към конкретизиране пътищата на тяхното установяване в града.

Първи сведения за арменско присъствие в град Шумен

Начална информация за пребиваване на арменци в града са открити от времето на турското робство, когато Шумен се е славел като важен занаятчийско-търговски център.

С. Пачаджян сочи, че арменски преселници в Шумен са регистрирани още през 1549 г. И това в действителност е най-ранната дата относно установяване на арменско присъствие в нашия град [7:12].

В друг писмен документ – „Хронографията“ на Крикор Таранахци – се отбелязва, че „през 1605 г., вследствие на страшен глад, многобройна маса арменци се изселили от гр. Кафа... и минавайки Черно море с кораби, през Варна се пръснали чак до Белград, Богданска земя и до Полша“ [3:103]. На този път е разположен гр. Шумен и по този начин, съвсем естествено, градът привлича известна част от арменците.

Писмени цифрови данни за наличието на арменци в Шумен са тези от Петър Богдан Бакшич през 1640 г.: „тук (в Шумен – б.а.) има около 19 къщи на арменци с около 40 души, които поддържат една църква или къща, където се молят Богу“ [3:103]. Цитатът представя, че през тези години арменското присъствие тук е било малочислено и че не е имало специална

църковна сграда. Но въпреки това, за тази цел е приспособена къща, в която са извършвани религиозните обреди.

Това са първите писмени данни, документиращи установяване на арменско население в гр. Шумен. ***Ето защо, годините от средата на XVI до средата на XVII век следва да се приемат като първоначален период за тяхното заселване в града.***

В края на XVII и през XVIII век арменската колония се разраства вследствие на нови преселнически вълни от Източна Армения. През 1808 г. в Шумен има вече 200 арменци, които разполагат и с дървена църква, която изгаря по време на Руско-турската война през 1828-1829 г. [1:242]. Но на същото място през 1834 г. е построена нова, голяма каменна църква, величествената сграда, на която се извисява в т.нар. арменска махала.

Молитвеният дом на арменците в Шумен е най-голямата им опора. Тук се отбелязват всички църковни празници. От друга страна, църквата развива и благотворителна дейност – подпомага нуждаещото се арменско население с материални средства. По този начин арменците доказват, „че вярата може да обединява за добро мнозина по пътя им към съвършения живот” [6].

Сред преселниците от този период има и заможни хора, за което според Ара Маргос се съди по добре изработените арменски мраморни надгробни плочи [3:104]. По гравиранията на тях инструменти се съди за занаятите, с които са се занимавали съответните арменци. Това са били търговци, занаятчии (златари, часовникари, кафтанджии, обушари, медничари), висши държавни служители, съдебни следователи, финансови чиновници, счетоводители. Тези заможни арменци са ходили на поклонение в Йерусалим, както и на коне в различни манастири.

Броят на заможните арменци се увеличава и на 28.V.1870 г. на панаира в гр. Пазарджик (по-късно – гр. Толбухин, а днес – гр. Добрич) участват търговци на манифактурата от Шумен. Този документ говори, че и през турското робство в Шумен е имало арменци в завидно стопанско положение [7:14].

Увеличението на арменския етнос в Шумен продължава и през останалите години на XIX век. Ако в началото на XIX век, през 1800 г., арменското присъствие се увеличава на 40 къщи с около 200 души, през 1810 г. тук има 46 къщи, а към средата на века, през 1853 г., тази цифра нараства на 150 къщи с около 550 души. Разрастването е следствие на пришълци от Провадия, Бургас, Пазарджик. В потвърждение се явява и фактът, че през 1845 г. в Шумен има дори арменска община, която е уреждала въпроси, свързани с издръжката и уредбата на своите училища и църква, както и с други общински казуси [3:104], [5:9]. Това доказва, че арменската общност вече трайно изгражда система от институции, поддържащи и утвърждаващи живота ѝ сред българското население. Десет години по-късно, през 1863 г., арменските къщи в Шумен вече са 170 и те разполагат с една църква и две училища [7:12].

В края на XIX век, през 1881 г. в Шумен има почти хиляда (927) арменци. Така градът представлява четвъртата по големина колония в България след Варна, Русе и Пловдив [3:105].

В периода октомври 1895 до март 1896 г., когато половин година в Западна Армения се извършват ужасяващи по мащаби организирани зверски масови кланета и жертвите и потурчените са хиляди; когато властващият по това време султан Абдул Хамид II води политика, чиято крайна цел е ликвидиране на арменския етнос от Османската империя, след което тази политика е продължена от младотурците, само през август-септември 1896 г. в Шумен, Варна, Добрич и Балчик са превозени 6000 преселници [4:327]. Избиванията по-късно са последвани от нова такава вълна – през 1920–1922 г.

Английско благотворително дружество сочи, че през тези години в България са се установили 50 000 арменски бежанци. Пристигнали във Варна, те са разредоточени в Русе, Добрич, Балчик, Ямбол, Свищов, Пловдив, София и др., в т.ч. и в Шумен. Някои определят този „предгеноциден” период като „лов на арменци”. Българското правителство отпуска финансова помощ на всички арменски бежанци, съдейства за разрешаване на жилищния им проблем, прехраната, отоплението, лечение и др. [Личен архив на автора].

След Освобождението на България от турско робство, достоверни цифри от преброяването сочат, че през 1926 г. арменците в града са 949 души, а през 1960 г. техният брой намалява на 680 [5:9-10]. По-късно, с Деветосептемврийската победа, през 1945 г. броят на арменския етнос в Шумен е 650.

Дошлите арменци в края на XIX и началото на XX век (1896 и 1922 г.) донасят и нови занаяти – килимарство, дивалджийство (бродерия със сребърни конци) и др. А къщите на арменските богаташи са дву- или триетажни с шадраванчета в дворовете им.

През втората половина на XIX век арменската общност в Шумен е вече трайно установена. И независимо от тежките и вероломни догеноцидни години, от установяването в чужда страна и чужд град, тя води активен обществен, просветен и културен живот. През 1834 г. В Шумен е открито първото арменско училище, както и училище за жени. Редица арменци учителстват в тези училища [5:6–8].

Градът ни се слави и с първия арменски поет в България – Дикран Аджемян (Веда), както и първия филолог – нумизматик Ардашес Къотенеджян, първото дружество на любителите на театъра от младежи, което е последвано от дружеството на театралите „Арарад“. По-късно, в началото на XX век, през 1910 г. се основава мандолинен оркестър с диригент Охан Хагопян. През 1900 г. се сформира благотворителното дружество на арменските жени под ръководството на Дирухи Язджян, което създава занаятчийска работилница за шивачество и ръкоделие. Дружеството продължава дейността си близо 50 години, след което не спира да оказва помощ на бедни ученици и родители [5:9].

Други документални източници предоставят информация за съществуването на женско арменско дружество „Лусаперян“, което е подпомагало чужденците, пристигащи от Турция. Имало е и арменски фамилии, които организирали гошавки на големите арменски празници. [7:14].

Всичко това документира, че чувството за взаимна подкрепа и помощ е силно развито сред арменския етнос в Шумен. Всички те заедно се борят, за да устояват на житейските превратности.

Благотворителната дейност продължава и след това в годините. И днес тя съществува. Взаимопомощ се оказва на нуждаещи се под формата на продукти и/или финансово подпомагане. Това е завиден пример за приятелско и братско подпомагане и разбирателство, заслужаващ унаследяване от всички етноси.

През 1883 г. в Шумен се основава арменско дружество „Ънтерцасирац“ – „Любителите на четенето“. То изиграва положителна роля в живота на шуменските арменци. През 1888 г. то се преименува в „Арарадско дружество“ и е с нов устав. Сред основните му задачи е разпространението на патриотични чувства и любов към Родината. А за изпълнението на тази мисия се разширява читалищната дейност, организират се художествени вечери, драматични и музикални представления, беседи и др. Доходите от инициативите са ориентирани към местното училище, нуждаещи се ученици и към самото дружество. С тези приходи се организира и кафене-читалня, където са предоставяни арменски, български и чуждестранни книги.

Към културните формации от тези години е и ученическият хор от 1890 г., изпълняващ патриотични и национални песни. Организиран е и Драматичен кръжок, който представя различни постановки. През 1886 г. се основава родолюбиво дружество „Торкомян“, намерило подобаващ отзвук [7:12–13].

След 9.IX.1944 г. в Шумен, както и в много български градове, се създава Културно-просветна организация „Ереван“, под чието ръководство се сформира културен клуб, библиотека, Ансамбъл за арменски песни и танци.

Реализираното по-горе изложение документира, че арменската диаспора в Шумен е стара етническа общност, стабилно установена и утвърдена. Тя води активен обществен и културен живот, независимо от историческите обстоятелства, при които е била поставяна.

References:

1. Garabedian, Agop, 2001. „Formirane na armenskata obshtnost i neynata rolya v razvitiето na Balgarskata darzhava” V: Balgari i armentsi. Zaedno prez vekovete, Sofia, 231-272.
2. Malcheva, Todorка, 2016. Ansamblova hudozhstvena samodeynost na armenskia etnos v Shumen – HH-HHI vek, Shumen.
3. Margos, Ara, 1967. «Armenskata kolonia v Shumen prez HVII-HIH v.» V: Izvestia na Narodен muzey Shumen, kn.IV, Varna.
4. Ovanyan, S., 1972. Armeno-balgarski istoricheski vrazki, Sofia.
5. Pachadzhyan, S., 1981. „Shumenskite armentsi”. V: Izvestia na narodnia muzey, Shumen, 3-10.
6. Plamenov, Svetlin, 2005. „Vyara, obedinyavashta edin narod”. V: „Shumenska zarya”, 31.H.
7. Cherchiyan, Vahe, 1981. „Dopalnitelni svedenia za armenskata kolonia v gr. Shumen”. V: Izvestia na Narodnia muzey, Shumen, 11-15.

Assoc. Prof. Todorка Malcheva

Department of Music Aesthetics, Music Education and Performance

At Konstantin Preslavsky – University of Shumen

malcheva@mail.bg